

MIENOSOITUSTARKKAILU

AMNESTYN RAPORTTI 2022

AMNESTY
INTERNATIONAL

Sisällysluettelo

Johdanto	3
Yleinen arvio vuonna 2022 tarkkailluista mielenosoituksista	5
Mielenosoitusoikeus perus- ja ihmisoikeutena	6
Amnestyn havaitsemia epäkohtia viranomaistoiminnassa mielenosoituksissa	7
Kokouspaikkaa koskevia epäkohtia	7
Liikenteelle aiheutuva häiriö	7
Mielenosoittamisen kieltäminen Venäjän suurlähetystön edessä.....	9
Kulkueita koskevat määräykset	10
Kiinniotot	11
Mielenosoittajien suojaaminen ja vastamielenosoitukset	13
Mielenosoitusvälineet	15
Alueelliset epäjohtonmukaisuudet mielenosoitusten etukäteisjärjestelyissä	16
Maiden välinen tiedonvaihto mielenosoittajista	18
Hyväksi havaittuja käytäntöjä	19
Yhteenveto ja suositukset	20

Johdanto

Mielenosoitusoikeus on ihmisoikeus, joka kuuluu keskeisesti osaksi demokraattista oikeusvaltiota. Hallitukset ympäri maailman pyrkivät kuitenkin jatkuvasti rajoittamaan tätä oikeutta. Myös Euroopassa asenteet ovat koventuneet ja kansalaisyhteiskunnan toimintatila on kaventunut. Vuonna 2022 esimerkiksi Ruotsin viranomaiset ottivat rajalla kiinni rauhanomaiseen mielenosoitukseen saapumassa olleita aktivisteja.¹ Ruotsissa aktivisteille on myös langetettu sabotaasituomioita moottoritiellä pidetystä mielenosoituksesta.² Suomessa kokoontumislakia muutettiin vuonna 2019 siten, että ilmoitus mielenosoituksesta tulee tehdä poliisille 24 tuntia ennen mielenosoitusta. Aikaisemmin riitti, että ilmoitus tehtiin 6 tuntia ennen mielenosoituksen alkua.³

Kansalaisyhteiskunnan toimintaa on monissa maissa pyritty rajoittamaan liikkeiden tai järjestöjen rahoitukseen puuttumalla. Suomessa viranomaiset ovat estäneet esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimintaa rahoittamatta sillä perusteella, että rahankeräyslaki kieltää rahankeräyksen järjestämisen yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavan tai lainvastaisen toiminnan rahoittamiseksi. Marraskuussa 2022 Helsingin poliisi kielsi pienkeräyksen järjestämisen liikkeen aktivistien asianajokulujen kattamiseksi. Keräys liittyy taupaukseen, jossa seitsemän Helsingin poliisilaitoksen poliisia on kärjääoikeudessa syytettynä virkavelvollisuuden rikkomisesta ja pahoinpitelystä mielenosoituksessa käytettyihin voimakeinoihin liittyen.⁴

Kokoontumisvapautta on rajoitettu voimakkaasti myös koronapandemian takia tehdyillä väliaikaisilla rajoituksilla niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa.

Amnesty International Suomen osasto on selvittänyt kokoontumisvapautta liittyviä asenteita ja tietotasoa kansalaistutkimuksissa vuosina 2021 ja 2022. Tulokset osoittavat, että mielenosoittamiseen liittyvät oikeudet ja kokoontumisvapauden merkitys perusoikeutena tunnetaan Suomessa huonosti. Aula Researchin kesällä 2022 toteuttamassa kansalaistutkimuksessa vain 17 prosenttia vastaajista tiesi, ettei mielenosoituksen järjestämiseen tarvita poliisin lupaa. Samaan aikaan jopa 59 prosenttia vastaajista oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että poliisin tulee aina estää mielenosoituksesta aiheutuvat häiriöt liikenteelle, tarvittaessa voimaa (kuten sumutetta) käyttäen. 46 prosenttia vastaajista ajatteli, ettei ole hyväksyttävää, että mielenosoitusten yhteydessä voi ilmetä häiriöitä liikenteelle. Tulokset olivat samansuuntaisia vuonna 2021 Bilendin toteuttamassa tutkimuksessa.

Amnestyn Suomen osasto seuraa mielenosoitusoikeuden toteutumista osana Amnesty Internationalin kansainvälistä Protect the Protest -kampanjaa.⁵ Mielenosoitusten tarkkailu on yksi tärkeimmistä tavoista kerätä tietoa kokoontumisvapauden tilasta. Amnestyn Suomen osaston henkilökunta koordinoi tarkkailuita ja tehtävään erikseen koulutetut vapaaehtoiset tarkkailevat mielenosoittajien, mahdollisten vastamielenosoittajien ja poliisin toimintaa sekä toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta. Vuoden 2022 aikana Amnesty tarkkaili mielenosoituksia Helsingissä, Turussa ja Tampereella. Tämä raportti koostaa mielenosoituksissa tehdyt havainnot.

¹ HBL 27.08.2022: Finländska klimataktivisten Anders Brandt avvisas och portas från Sverige: "Det är absurt, jag planerade aldrig göra något olagligt".

² ETC 29.10.2022: Klimataktivisterna på E4:an dömda för sabotage: "Det är oerhört".

³ HE 302/2018 vp.

⁴ Asianajajaliiton oikeusuutiset 8.12.2022: "Poliisilaitos kielsi pienkeräyksen Elokapinan mielenosoituksessa pippurikaasua saaneiden asianomistajien oikeudenkäyntikulujen kattamiseksi"

⁵ Amnesty International 19.7.2022: Amnesty International launches global campaign to confront unprecedented worldwide threat to the right to protest.

Tarkkailijat ovat puolueettomia ja riippumattomia ihmisoikeustarkkailijoita. Tämän vuoksi tarkkailijat eivät puutu mahdollisesti havaitsemiinsa epäkohtiin tarkkailun aikana vaan raportoivat tekemänsä havainnot Amnestyn Suomen osastolle.

Mielenosoitustarkkailun lisäksi Amnestyn Suomen osasto on kerännyt tietoa mielenosoituksesta monin tavoin. Olemme muun muassa seuranneet poliisin ja aktivistiryhmien tiedotteita sekä tehneet mediaseurantaa mielenosoituksista. Olemme myös toimineet tiiviissä yhteistyössä sekä poliisin että aktivistien kanssa. Olemme tavanneet Helsingin poliisia ja seuranneet käräjäoikeuksien antamia tuomioita mielenosoittamisesta. Aktivistit ovat myös itse olleet meihin yhteydessä, kun ovat kohdanneet epäkohtia mielenosoitukseen liittyvissä asioissa. Olemme myös haastatelleet muutamia aktivisteja mielenosoitustarkkailuissa tekemistämme havainnoista.

Yleinen arvio vuonna 2022 tarkkailluista mielenosoituksista

Amnesty International Suomen osasto suoritti 18 mielenosoitustarkkailua vuoden 2022 aikana. Suurin osa tarkkailuista tehtiin Helsingissä, minkä lisäksi ihmisoikeustarkkailijat seurasivat mielenosoitusta Turussa ja Tampereella.

Amnesty valikoi tarkkailuihin monipuolisesti erilaisia mielenosoituksia. Tarkkailijat olivat paikalla niin pienissä kuin suurissa mielenosoituksissa. Suoritimme tarkkailuja sekä mielenosoituksissa, joiden oletettiin sujuvan ilman poliisin puuttumista tai vastamielenosoituksia, että mielenosoituksissa, joissa oli odotettavissa poliisin rajoittavia toimenpiteitä tai vastakkainasettelua eri ryhmien välillä. Tarkkailimme vain sellaisia mielenosoituksia, joissa Amnesty ei ollut mukana järjestäjänä tai osallistujana.

Kaikki Amnestyn tarkkailemat mielenosoitukset olivat rauhanomaisia ja valtaosassa poliisi täytti velvoitteen turvata ja edistää kokoontumisvapauden käyttämistä. Havaitsimme kuitenkin myös epäkohtia, jotka liittyivät esimerkiksi tarpeettoman koviin otteisiin mielenosoittajien kiinnitoissa ja katualueella pidettyjen mielenosoitusten hajottamiseen ainoastaan niiden liikenteelle aiheuttaman häiriön vuoksi.

Lisäksi aktivisteilta keräämämme tiedon perusteella näyttää siltä, että eri paikkakunnilla poliisin käytännöt mielenosoitusten turvaamisessa vaihtelevat suuresti.

Ihmisoikeustarkkailijoita oli paikalla muun muassa Elokapinan Utopiakapinassa, Kukkavirta 188:ssa, WWD 9.1.:ssa (World Wide Demonstration), Elokapinan Luontokatokapinassa, Venäjän sotaa Ukrainassa vastustavissa mielenosoituksissa sekä itsenäisyyspäivän mielenosoituksissa. Tarkempi lista mielenosoituksista löytyy liitteenä.

Mielenosoitusoikeus perus- ja ihmisoikeutena

Mielenosoituksissa on ensisijaisesti kyse perus- ja ihmisoikeuksien käyttämisestä. Amnesty tarkastelee mielenosoitusoikeutta kansallisen lainsäädännön sekä kansainvälisten ihmisoikeusnormien pohjalta.

Mielenosoitusoikeus perustuu kahteen perusoikeuteen; sananvapauteen ja kokoontumisvapauteen, jotka turvataan paitsi [Suomen perustuslaissa](#) myös lukuisissa ihmisoikeussopimuksissa. Kokoontumisvapaudesta säädetään tarkemmin [kokoontumislaisissa](#).

Mielenosoitusoikeus on turvattu muun muassa [Euroopan ihmisoikeussopimuksessa](#), [YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa](#) sekä [YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa eli KP-sopimuksessa](#). Sopimusvalvontaelinten tulkinat ja eri järjestöjen, kuten Euroopan neuvoston ja Etyjin, kokoontumisvapauden käyttöä koskevat linjaukset tarkentavat sopimusten sisältöä. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuskomitea on vuonna 2020 antanut kokoontumisvapautta koskevan [yleiskommentin nro 37](#), jossa täsmennetään, miten KP-sopimuksen kokoontumisvapautta koskevaa artiklaa 21 tulisi tulkita.

KP-sopimusta koskevan yleiskommentin mukaan rauhanomainen mielenosoitus ei menetä kokoontumisvapauden suojaansa pelkästään siksi, että järjestäjät eivät ole noudattaneet kaikkia kansallisen lainsäädännön asettamia ehtoja. Myös kansalaistottelemattomuus ja suora toiminta voivat kuulua KP-sopimuksen 21 artiklan suojan piiriin, jos ne ovat väkivallattomia.

Kansalaistottelemattomuuden seurauksena annetut rangaistukset eivät saisi olla ankarampia kuin samanlaisista teoista annettaisiin tilanteessa, johon ei liity mielipiteen ilmaisua. Rajoituksia ja rangaistuksia tulisi arvioida niiden laillisuuden, välttämättömyyden ja suhteellisuuden mukaan.

Amnestyn havaitsemia epäkohtia viranomaistoiminnassa mielenosoituksissa

Suorittamissamme tarkkailuissa olemme havainneet poliisin toimintaan liittyviä epäkohtia, jotka liittyvät erityisesti mielenosoituspaikkaan, kulkueiden reititykseen, mielenosoituksissa käytettäviin välineisiin sekä poliisin otteisiin kiinniottojen yhteydessä. Vastamielenosoittajiin on myös suhtauduttu mielenosoituksesta riippuen eri tavoin. Lisäksi erityisesti aktivisteilta saamistamme yhteydenotoista on noussut esille, että poliisilla on eri paikkakunnilla hyvin erilaisia käytäntöjä.

Kokouspaikkaa koskevia epäkohtia

Liikenteelle aiheutuva häiriö

Mielenosoituspaikka on usein oleellinen mielenosoituksen tarkoituksen toteutumisen kannalta. Mielenosoituksen siirtäminen toiseen paikkaan voi merkittävästi heikentää mielenosoittajien sanoman tehoa ja painoarvoa. Tämän vuoksi kokoontumislainsäädännössä (10 §) säädetään tyhjentävästi, millä perusteilla poliisi voi osoittaa mielenosoituksen siirrettäväksi toiseen paikkaan. Perusteena voi olla esimerkiksi se, että mielenosoituksen järjestäminen kyseisessä paikassa vaarantaa ihmisten turvallisuutta, aiheuttaa huomattavaa haittaa ympäristölle tai vahinkoa omaisuudelle, tai häiritsee kohtuuttomasti sivullisia tai liikennettä.

Kun poliisi määrää mielenosoituksen siirrettäväksi toiseen paikkaan, uuden mielenosoituspaikan tulee olla mielenosoituksen tarkoituksen kannalta sopiva. Kokoontumislain esitöissä mainitaan, että siirron edellytyksenä on, että häiriön voidaan katsoa objektiivisin perustein ylittävän kohtuuden rajat. Mielenosoituksista saa siis aiheutua häiriötä ja vain silloin, kun mielenosoituksesta aiheutuva häiriö on kohtuutonta, voi poliisi määrätä sen siirrettäväksi toiseen paikkaan. KP-sopimusta koskevan yleiskommentin 37 mukaan rauhanomainen mielenosoitus, josta aiheutuu paljon häiriötä esimerkiksi siksi, että se estää liikenteen kulun, voidaan hajottaa vain, jos haitta on vakavaa ja jatkuvaa.⁶ YK:n erityisraportoijan mukaan liikenteen sujuvuuden ei tule automaattisesti mennä rauhanomaisen kokoontumisvapauden edelle.⁷

Poliisilla on kokoontumislain 4 §:n perusteella turvaamis- ja edistämismääräykset mielenosoituksissa. Sen mukaan julkisen vallan on edistettävä kokoontumisvapauden käyttämistä turvaamalla oikeus kokoontua ilman ulkopuolista häiriötä ja luomalla edellytyksiä yleisten kokousten järjestämiselle. Poliisin tulee ottaa huomioon perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta tehdessään arviota liikenteelle aiheutuvasta häiriöstä. Mielenosoitusoikeus on perus- ja ihmisoikeutena turvatun kokoontumisvapauden ydinaluetta, minkä vuoksi mielenosoitusten päättämisen tulee olla viimesijainen keino puuttua mielenosoituksiin.

⁶ Report of the Special Rapporteur on the right to freedom of peaceful assembly and of association Maina Kiai A/HRC/20/27 kohta 62.

⁷ Report of the Special Rapporteur on the right to freedom of peaceful assembly and of association Maina Kiai A/HRC/20/27 kohta 41.

Poliisin toiminta ajoväylillä järjestettävissä mielenosoituksissa on vaihtelevaa ja epäjohtonmukaista. Helsingin poliisi on useissa tarkkailemissamme Elokapinan mielenosoituksissa osoittanut mielenosoituksen siirrettäväksi toiseen paikkaan. Kun mielenosoittajat eivät ole noudattaneet poliisin antamaa määräystä mielenosoituksen siirtämisestä toiseen paikkaan, poliisi on päättänyt mielenosoituksen ilmeisen laittomana kokoontumislain 21 §:n mukaan⁸.

Osassa mielenosoituksia poistumiskäskey on annettu hyvinkin pian mielenosoituksen alkamisen jälkeen, kun taas toisten on annettu jatkua pidempään ennen poistumiskäskeyn antamista. Esimerkiksi 21.6. Pohjoisesplanadilla järjestetyssä Elokapinan mielenosoituksessa poistumiskäskey annettiin jo noin 20 minuuttia mielenosoituksen alkamisen jälkeen. 14.10. Pitkälläsillalla järjestetyssä mielenosoituksessa poistumiskäskey annettiin noin 30 minuuttia mielenosoituksen alkamisen jälkeen. 6.10. Mannerheimintielle järjestetty Elokapinan mielenosoitus sen sijaan sai jatkua lähes kaksi tuntia, ennen kuin poistumiskäskey annettiin. Toisaalta Tampereella poliisi antoi Elokapinan kaupungin keskusvirastotalon edessä ajoväylällä järjestämän mielenosoituksen jatkua, kunnes mielenosoittajat itse päättivät mielenosoituksen kolmen ja puolen tunnin jälkeen. Havaintojemme mukaan myös käytettävissä olevat resurssit näyttävät vaikuttavan poliisin toimintaan.⁹

Myös mielenosoituspaikaksi valitun ajoväylän liikenteen määrä vaikuttaa poliisin toimintaan. Kuitenkin esimerkiksi Mannerheimintielle eduskuntatalon edessä on vuonna 2022 järjestetty useita mielenosoituksia, joita ei ole mediatietojen perusteella kohdeltu yhdenvertaisesti toistensa kanssa. 4.2. järjestetty Convoy Finland -mielenosoitus sai jatkua noin kuuden tunnin ajan ennen kuin poliisi määräsi väkijoukon hajaantumaan. Elokapinan mielenosoitukset samalla paikalla ovat saaneet jatkua muutamia tunteja. Fixit-liikkeen taas ei annettu edes aloittaa mielenosoitusta kyseisellä paikalla 21.10. eikä 22.10., vaikka järjestäjät olivat ilmeisesti tehneet lauantain 22.10. mielenosoituksesta etukäteisilmoituksen edellisenä iltana.

Helsingin poliisi kertoi, että poliisi pyrkii pääsääntöisesti siirtämään mielenosoitukset ajoväylältä muuhun, oman arvionsa mukaan soveltuvaan paikkaan. Jos poliisin antamaa siirtomääräystä ei noudateta, poliisi katsoo mielenosoituksen olevan ilmeisen laitton ja hajottaa mielenosoituksen. Hajottamisen kiireellisyyteen vaikuttaa poliisin mukaan esimerkiksi liikenteen määrä ja mahdollisuus ohjata liikenne kiertoteille.¹⁰ Kokoontumislain esitöiden mukaan poliisin toimivalta antaa kokouspaikkoja koskevia määräyksiä on kuitenkin säädetty tyhjentävästi kokoontumislain 10 §:ssä.¹¹ Sen mukaan poliisi voi osoittaa mielenosoituksen siirrettäväksi toiseen paikkaan vain, jos se vaarantaa ihmisten turvallisuutta, aiheuttaa huomattavaa haittaa ympäristölle tai vahinkoa omaisuudelle tai häiritsee kohtuuttomasti sivullisia tai liikennettä. Kokoontumislain mukaan poliisin antamalle sitovalle siirtomääräykselle tulee siis olla jokin edellä mainituista syistä eikä siirtomääräystä voida antaa vain sen perusteella, että mielenosoitus olisi mahdollista järjestää myös jossain muussa kokouksen tarkoitukseen soveltuvassa paikassa.

⁸ Komisario Heinosen 15.11.2022 Amnesty Suomen osastolle lähettämä sähköposti liittyen mielenosoitusten päättämiseen.

⁹ Tämä on näyttäytynyt esimerkiksi siten, että kun niin sanottu pidätysbussi on ollut mielenosoituksen alkaessa paikalla, kuten esimerkiksi 21.6. mielenosoituksessa oli, on poistumiskäskey annettu nopeasti mielenosoituksen alkamisen jälkeen. Toisissa mielenosoituksissa taas poistumiskäskey on annettu vasta sitten, kun pidätysbussi on saatu paikalle. Esimerkiksi Elokapinan mielenosoituksessa Mannerheimintielle 11.10. toimittiin tällä tavalla.

¹⁰ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

¹¹ HE 145/1998 s.25.

Amnesty katsoo, että liikenteelle aiheutuvan häiriön kohtuuttomuutta arvioitaessa tulisi ottaa huomioon, kuinka merkittäviä viivytyksiä liikenteelle aiheutuu, jos se ohjataan kulkemaan vaihtoehtoista reittiä. Lähes kaikissa tarkkailemissamme mielenosoituksissa poliisi on ohjannut liikenteen poikkeusreitille pian mielenosoituksen alkamisen jälkeen. Havaintojemme mukaan Elokapina on mielenosoituksissaan päästänyt mahdolliset hälytysajoneuvot kulkemaan mielenosoituksen läpi, joten yksinomaan hälytysajoneuvoille aiheutuvalle haitalla ei voida perustella kyseisten mielenosoituksen päättämistä.

Amnestyn mukaan rauhanomaista mielenosoitusta ei tulisi hajottaa ainoastaan liikenteen häiriytymisen vuoksi, vaan kaupunkitilaa tulisi voida käyttää myös osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Mikäli kansalaistottelematon toiminta häiritsee liikennettä tai arkitoimia, viranomaisten tulisi pyrkiä mahdollistamaan protestin jatkuminen esimerkiksi ohjaamalla tietyn alueen ajoneuvoliikenne tai jalankulku kiertotielle silloin, kun se on tarkoituksenmukaista.

Mielenosoittamisen kieltäminen Venäjän suurlähetystön edessä

Edustuston ulkopuolella järjestettävä mielenosoitus voidaan siirtää toiseen paikkaan, jos se häiritsee kohtuuttomasti sivullisia tai liikennettä. Wienin yleissopimukset asettavat viranomaisille velvoitteita ryhtyä toimiin, jos edustuston rauhaa häiritään tai sen arvovaltaa vahingoitetaan. Kokoon-tumislain esitöiden mukaan laillisen mielenosoituksen järjestämistä yleisellä katualueella edustuston edessä ei voida kuitenkaan pitää sellaisena tekona, joka vahingoittaisi edustuston arvovaltaa.¹² Helsingin poliisi kuitenkin teki jossain vaiheessa linjauksen, joka mukaan mielenosoittajat eivät saaneet enää osoittaa mieltä Venäjän suurlähetystön edessä.¹³ Poliisi osoitti mielenosoittajille mielenosoituspaikan Tehtaankadun ja Raatimiehenkadun kulmauksesta. Osoitettu mielenosoituspaikka oli eri puolella katu kuin suurlähetystö, mutta ei kuitenkaan suurlähetystötä vastapäätä vaan viistosti oikealla ja kauempana suurlähetystöstä. Aktivisteilta saatujen tietojen mukaan poliisi myös poisti paikalta muutaman kerran yksittäisiä mielenosoittajia.

Poliisin Venäjän suurlähetystöllä omaksuma käytäntö ei vaikuta olevan linjassa aiemman oikeuskäytännön kanssa. Poliisin toimivalta siirtää edustuston edessä oleva mielenosoitus perustuu kokoon-tumislain 10 §:ään, eli mielenosoitus voidaan osoittaa siirrettäväksi toiseen paikkaan, jos se esimerkiksi häiritsee kohtuuttomasti sivullisia tai liikennettä.

Vuonna 1990 eduskunnan oikeusasiamies totesi Helsingin poliisin menetelleen virheellisesti, kun Neuvostoliiton suurlähetystön edustalla mieltä osoittanut henkilö oli useaan otteeseen poistettu paikalta ja tätä oli kielletty osoittamasta mieltä näköetäisyydellä suurlähetystöstä.¹⁴ Myös Helsingin hallinto-oikeus totesi poliisin ylittäneen toimivaltansa vuonna 1998, kun poliisi siirsi mielenosoituksen Yhdysvaltojen suurlähetystön edestä tien toiselle puolelle, vaikka mielenosoittajat eivät olleet häirinneet liikennettä tai aiheuttaneet haittaa yleiselle järjestykselle tai turvallisuudelle.¹⁵

¹² HE 145/1998 s.27.

¹³ Linda-Maria Roineen Twitterissä julkaisemalla videolla poliisi kertoo kyseisestä linjauksesta. <https://mobile.twitter.com/MrsRaninen/status/1504531200525885442>. Jalkakäytävä Venäjän suurlähetystön edessä oli myös ainakin jossain vaiheessa kevättä aidattu, niin ettei mielenosoittajilla ollut siihen ollut pääsyä.

¹⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1990 s.71–77.

¹⁵ Helsingin hallinto-oikeuden tuomio 8.12.1998 nro 3720 Dnro R 98/291.

Kulkueita koskevat määräykset

Liikkuva kulkuemuotoinen mielenosoitus häiritsee yleensä liikennettä enemmän kuin paikallaan pysyvä mielenosoitus. Tämän vuoksi kokoontumislain 10 §:n 3 momentin mukaan poliisi voi liikenteen sujuvuuden sitä vaatiessa ja yhteyshenkilön kanssa neuvoteltuaan määrätä kulkueen reittiä muutettavaksi. Tällöinkään kulkueen tarkoitusta ei kuitenkaan saa reitin muutoksella vaarantaa. Mielenosoituksen siirtäminen vain siksi, että suuri osallistujamäärä voi aiheuttaa häiriötä liikenteelle, ei ole linjassa kansainvälisten ihmisoikeuselinten linjausten kanssa. YK:n erityisraportoijan mukaan liikenteen sujuvuuden ei tule automaattisesti mennä rauhanomaisen kokoontumisvapauden edelle.¹⁶

Tarkkailemassamme WWD 9.1. -mielenosoituksessa kulkueen reittiä muutettiin juuri ennen kulkueen lähtöä. Tapahtuman järjestäjien kuulutuksen mukaan päätös tehtiin poliisin kanssa käytyjen neuvottelujen perusteella. Mielenosoittajat ohjattiin myös kulkemaan jalkakäytävällä ajoväylän sijaan.

Tarkkailijat eivät olleet kuulemassa järjestäjän ja poliisin neuvotteluja reitistä. Järjestäjien kertoman perusteella reittimuutokset vaikuttivat johtuneen oletettua pienemmästä osallistujamäärästä. Helsingin poliisi kertoi, että siihen, ohjataanko kulkue kulkemaan ajoväylällä vai jalkakäytävällä, vaikuttaa kulkueen koko sekä poliisin käytettävissä olevat resurssit. Poliisin mukaan osallistujamäärältään pienemmän kulkueen voi olla turvallisempaa kulkea jalkakäytäviä pitkin kuin ajoväylää pitkin.¹⁷

24.9. tarkkailimme Helsingissä järjestettyä Metsämarssi-mielenosoitusta. Mielenosoitus järjestettiin samanaikaisesti myös useassa muussa kaupungissa. Ennen kulkueen lähtöä mielenosoituksen järjestäjät neuvottelivat poliisin kanssa. Tarkkailijamme olivat kuuntelemassa näitä neuvotteluja. Neuvotteluissa poliisin neuvottelijat ilmoittivat, että eduskuntatalolle tultaessa mielenosoittajia ei saa mennä ajoväylälle eduskuntatalon eteen, vaikka kaikki mielenosoittajat eivät mahtuisi eduskuntatalon edustalle puheita kuuntelemaan. Kun kulkue saapui eduskuntatalolle, ajoväylällä oli joukkojenhallintapoliiseja seisomassa ja estämässä sinne menemisen. Lopulta puheita kuuntelemaan jääneet mielenosoittajat mahtuivat kaikki eduskuntatalon edustalle. Puheet ovat usein merkittävä osa mielenosoituksen sanoman välittymistä. Tämän vuoksi poliisin etukäteen tekemä linjaus vaarantaa mielenosoitusoikeuden täysimääräisen toteutumisen.

¹⁶ Report of the Special Rapporteur on the right to freedom of peaceful assembly and of association Maina Kiai A/HRC/20/27 kohta 41

¹⁷ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

Kiinniotot

Poliisin toimenpiteiden tulee poliisilain 3 §:n mukaan olla suhteellisuusperiaatteen mukaisia ja 4 §:n mukaan poliisin toimenpiteillä ei saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

Amnestyn tarkkailijat havaitsivat poliisin käyttävän tarpeettoman kovakouraisia otteita kiinniottojen yhteydessä kahdessa mielenosoituksessa. 14.10. Pitkälläsillalla järjestetyssä Elokapinan mielenosoituksessa poliisi raahasi mielenosoittajaa kädestä vetämällä mahallaan maata pitkin niin, että hänen koko vartalonsa osui asfalttiin. 6.10. Elokapinan Mannerheimintiellä järjestämässä mielenosoituksessa poliisi raahasi mielenosoittajaa niin, että hänen polvensa osuivat asfalttiin koko noin parinkymmenen metrin matkan ajan.

Huomionarvoista on, että molemmat edellä kuvatuista kiinniottoista tehtiin heti poliisin aloitettua kiinniotot, eikä kiinniotettujen havaittu vastusteleavan kiinnioton aikana. Haastatelimme 14.10. mielenosoituksessa raahaamalla kiinniotettua mielenosoittajaa, joka kertoi, ettei ehtinyt valmistautua kiinniottoon, koska poliisi toimi eri tavalla kuin aiemmissä mielenosoituksissa ja aloitti kiinnioton lähes välittömästi poistumiskäskyn kuuluttamisen jälkeen tarttumalla mielenosoittajaa kädestä.

Molemmissa mielenosoituksissa suurin osa kiinniottoista tehtiin kuitenkin asianmukaisesti. Poliisi myös itse videoi osan kiinniottoista, mutta kumpaakaan yllä mainituista kiinniottoista poliisi ei itse videoinut. Tarkkailijat kuitenkin saivat molemmat kiinniotot videolle. Helsingin poliisi myönsi, että kyseisissä kiinniottoissa oli epäonnistuttu. Kysyimme myös siitä, miten tällaisia epäonnistumisia poliisissa käsitellään jälkikäteen, mutta poliisilla ei vaikuttanut olevan järjestelmällistä käytäntöä asiasta. Jos asiasta tehdään kantelu, tulee asia sitä kautta käsiteltäväksi.¹⁸

14.10. Elokapinan mielenosoituksessa poliisi myös otti aluksi kiinni tukiroolissa toimineen mielenosoittajan. Kiinniotettu henkilö kertoi heti kiinnioton aluksi, ettei hän ollut saanut poistumiskäskyä ja että hän toimii tukiroolissa. Kiinniottoa kuitenkin jatkettiin ja henkilö kuljetettiin pidätysbussille saakka. Myöhemmin tarkkailijat havaitsivat, että poliisi oli päästänyt mielenosoittajan vapaaksi.

Poliisin toimintatapa kyseisessä mielenosoituksessa poikkesi merkittävästi aiemmista tarkkailemistamme mielenosoituksista. Poliisin neuvottelijat ilmoittivat mielenosoituksen alussa mielenosoittajien yhteyshenkilöille, etteivät he ota mielenosoitusilmoitusta Pitkälläsillalla vastaan. Poliisi ei myöskään tavallisesta toimintatavastaan poiketen antanut lainkaan varsinaisia henkilökohtaisia poistumiskäskyjä, vaan kiinniotot aloitettiin heti, kun poistumiskäsky oli kuulutettu kaiuttimesta. Poliisin neuvottelija totesi yleisesti mielenosoittajille, että poistumiskäsky on annettu, jonka jälkeen hänen perässään tulleet poliisit aloittivat kiinniotot välittömästi. Muissa tarkkailemissamme mielenosoituksissa poliisi on ensin antanut poistumiskäskyn kuuluttamalla sen kaiuttimesta, ja sen jälkeen antanut kaikille henkilökohtaiset poistumiskäskyt sekä aikaa harkita, noudattavatko he poistumiskäskyä. Helsingin poliisin mukaan erilaiseen toimintatapaan vaikutti aiemmin samana päivänä Mannerheimintiellä järjestetty

¹⁸ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

mielenosoitus, mielenosoituspaikan keskeinen sijainti liikenteelle sekä halu estää mielenosoittajien katublokin siirtyminen toiseen paikkaan. Poliisin mukaan tarkoituksena oli purkaa tilanne mahdollisimman nopeasti.¹⁹

¹⁹ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

Mielenosoittajien suojaaminen ja vastamielenosoitukset

Poliisin tehtävä mielenosoituksissa on taata mielenosoittajien turvallisuus ja oikeus käyttää ihmisoikeussopimuksissa ja Suomen perustuslaissa turvattuja oikeuksiaan. Kokoontumislain 4 §:n mukaan poliisilla on turvaamis- ja edistämisvelvollisuus, mikä tarkoittaa sitä, että poliisin on edistettävä kokoontumisvapauden käyttämistä turvaamalla oikeus kokoontua ilman ulkopuolista häiriötä ja luomalla edellytyksiä yleisten kokousten järjestämiselle. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että poliisin tehtävänä on pitää mahdolliset vastamielenosoittajat riittävän etäällä mielenosoituksesta niin, ettei alkuperäisen mielenosoituksen sanoma peity sekä puuttuttava sivullisten häiritsevään käytökseen.

Olemme kiinnittäneet tarkkailuissamme huomiota poliisin vaihtelevaan suhtautumiseen vastamielenosoittajiin. Mielenosoittajien yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että mielenosoittajia ja vastamielenosoittajia kohdellaan poliisin toimesta samalla tavalla mielenosoituksen aiheesta ja paikkakunnasta riippumatta.

Tarkkailimme 20.8. Turussa Kukkavirta 188 - ja Turku ilman natsveja -mielenosoituksia. Poliisi reititti kulkueet niin, etteivät ne kohdanneet missään vaiheessa. Kukkavirta 188 -mielenosoituksen puheiden alettua Aurajoen rannan tuntumassa muutama vastarannalla ollut mielenosoittaja aloitti iskulauseiden huutamisen. Poliisi puuttui tilanteeseen nopeasti. Yksi mielenosoittaja huusi tämän jälkeen vielä yhden iskulauseen, minkä jälkeen poliisi otti hänet kiinni. Turku ilman natsveja -mielenosoituksen läheisyyteen tuli muutamia Kukkavirta-mielenosoittajia, jotka pyrkivät kontaktiin Turku ilman natsveja -mielenosoittajien kanssa. He näyttivät muun muassa fasistisia käsimerkkejä ja huusivat: "Sieg heil!" Poliisi poisti yhden näistä henkilöistä paikalta. Poliisi myös tutki yhden henkilön taskut, jolloin kyseinen henkilö teki kädellään natsitervehdyksen. Poliisi puuttui tähän painamalla hänen kätensä alas. Poliisi antoi kyseiselle henkilölle sakon ja palautti tämän tavarat, minkä jälkeen hän pääsi jatkamaan matkaa.

Tarkkailemassamme Elokapinan mielenosoituksessa 14.10. aggressiivisesti käyttäytynyt henkilö tunkeutui mielenosoittajien muodostaman rivistön läpi. Aktivisteilta myöhemmin saamiemme tietojen mukaan kyseinen henkilö oli samassa tilanteessa myös lyönyt yhtä mielenosoittajaa. Aktivistit kertoivat tehneensä asiasta rikosilmoituksen. Tarkkailijamme näkivät, kuinka poliisin neuvottelijat lähtivät taluttamaan aggressiivisesti käyttäytynyttä henkilöä pois. Helsingin poliisi kertoi Amnestyille, että tällaisissa tilanteissa käytäntönä on ottaa henkilötiedot ylös, vaikka poliisi päästikin henkilön jatkamaan matkaansa Pitkänsillan toisella puolella.²⁰

Samassa mielenosoituksessa mielenosoittajien joukossa liikkui myös henkilö, joka on aiemmin järjestänyt vastamielenosoituksia Elokapinan mielenosoituksille. Kyseinen henkilö soitti kovaäänisesti musiikkia kaiuttimesta, kuvasi mielenosoittajia lähietäisyydeltä sekä potkaisi yhtä mielenosoittajaa. Tarkkailijamme kiinnittivät huomiota siihen, että poliisi antoi henkilön liikkua mielenosoittajien joukossa hyvin pitkään ennen tilanteeseen puuttumista. Kyseisen henkilön soittama musiikki oli myös niin kovalla, että se peitti mielenosoittajien sanoman. Ky-

²⁰ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

seinen henkilö on useissa mielenosoituksissa käyttänyt pressiliiviä ja esiintynyt kansalaistoitittajana. Journalisti-lehden mukaan hän ei kuitenkaan ole sitoutunut noudattamaan vastuullista journalistista tapaa tai Journalistin ohjeita.²¹

Elokapinan mielenosoituksissa on tarkkailuissa tekemiemme havaintojen mukaan usein paikalla myös muita mielenosoitusta striimaavia henkilöitä, jotka tuovat avoimesti esille, etteivät he ole mielenosoittajien kanssa samaa mieltä mielenosoituksen aiheesta. He kuvaavat mielenosoittajia usein lähietäisyydeltä ja pyrkivät provosoimaan mielenosoittajia. Muun muassa eräs perussuomalaisen kansanedustaja on tehnyt tätä tarkkailemissamme Elokapinan mielenosoituksissa.

Kokoontumislain esitöiden mukaan mielenosoituksen kanssa avoimesti vastakkaista mieltä olevia henkilöitä ja mielenosoitusta häiritseviä henkilöitä tulisi kohdella vastamielenosoittajina ja kehottaa heitä muodostamaan vastamielenosoitus.²² Vaikka julkisella paikalla kuvaaminen ja myös yksittäisten ihmisten kuvaaminen on sallittua, mielenosoituksissa on kuitenkin usein kyse herkistä aiheista. On niin mielenosoittajien kuin mielenosoituksen kanssa vastakkaista mieltä olevien henkilöiden turvallisuuden kannalta olennaista, että nämä ryhmät pyrittään pitämään toisistaan erossa. Jos mielenosoitusta häiritsevien henkilöiden toimintaan ei puututa, se muodostaa vakavan uhkan kokoontumisvapauden toteutumiselle ja saattaa nostaa ihmisten kynnystä osallistua mielenosoituksiin. Provosoiva ja mielenosoittajia halventava striimaus saattaa myös ruokkia mielenosoittajiin kohdistuvaa vihapuhetta ja maalittamista erityisesti verkkoympäristössä. Mielenosoitusoikeus on tärkeä poliittinen oikeus ja julkisen vallan tulee turvata ja edistää sen toteutumista.

Itsenäisyyspäivänä 6.12.2022 poliisi siirsi ja eristi pienen vastamielenosoituksen (5–10 henkilöä), joka siirtyi Kiasman edustalla Mannerheimintien ajoradalle Suomi herää -kulkueen eteen. Poliisi käski vastamielenosoittajat pois ajoradalta sekä työnsi ja veti vastamielenosoittajia jalkakäytävän puolelle. Välillä vastamielenosoittajat pyrkivät takaisin ajoradalle. Lopussa seitsemän ratsupoliisia ja joukkojenhallintapoliisit työnsivät vastamielenosoittajia jalkakäytävälle. Poliisi pysäytti tämän takia Suomi herää -kulkueen hetkeksi. Kulkueen mennessä ohi poliisi piti vastamielenosoittajat tiukassa vartiossa hevosten ja joukkojenhallintapoliisien rivistön takana. Poliisi määräsi myös yhden vastamielenosoitusta häiritsevästi kuvaavan henkilön poistumaan ja saattoi hänet pois paikalta. Turvaamistoimet vaikuttivat ylimitoitetulta suhteessa vastamielenosoittajien määrään, ja tilanteessa oli myös riski vastamielenosoittajien loukkaantumisesta.

²¹ <https://journalisti.fi/artikkelit/2019/12/valetoitittajat-yh-enemmn-mys-viranomaisten-riesana/>

²² HE 145/1998 vp s.21.

Mielenosoitusvälineet

Kokoontumislaisissa turvataan perinteisten kokousvälineiden eli julisteiden, tunnusten ja äänenvahvistimien ja muiden tavanomaisten kokousvälineiden ja tilapäisten rakennelmien käyttö osana mielenosoitusta. Kokousvälineistä ei kuitenkaan saa aiheutua vaaraa tai kohtuutonta haittaa osanottajille, sivullisille tai ympäristölle. Isompien mielenosoitusten yhteydessä poliisi usein neuvottelee järjestäjien kanssa mielenosoituksen järjestelyistä jo ennen mielenosoitusta. Tässä yhteydessä olisi hyvä käydä läpi myös suunniteltu kokousvälineiden käyttö ja mahdolliset poliisin asettamat rajoitukset niille.

Itsenäisyyspäivänä Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksessa poliisi kielsi muutamaa tuntia ennen mielenosoituksen alkua mielenosoitusta käyttämästä soundiautoa eli äänentoistoon käytettävää autoa mielenosoituksessa. Mielenosoituksen järjestäjien mukaan, he olivat käyneet mielenosoitusta edeltävällä viikolla neuvottelemassa mielenosoituksen järjestelyistä Helsingin poliisin kanssa ja silloin myös soundiauton käytöstä oli kerrottu poliisille. Järjestäjät ihmettelivät, miksi tieto soundiauton kieltämisestä annettiin vasta hieman ennen mielenosoituksen alkua. He olivat varautuneet toteuttamaan viestinnän mielenosoituksen aikana soundiauton kautta ja joutuivat muuttamaan suunnitelmiaan nopealla aikataululla.

Mielenosoituksen alkamisen jälkeen, mutta ennen kulkueen liikkeellelähtöä, tarkkailijamme kuuluivat, kun poliisin neuvottelijat antoivat mielenosoituksen järjestäjille määräyksen siitä, että Kurdistanin työväenpuolueen PKK:n ja muiden kurdijärjestöjen liput eivät saa näkyä kulkueessa. Mielenosoituksen järjestäjät kysyivät neuvottelijoilta, mihin lakipykälään kieltäminen perustuu. Neuvottelijat vastasivat, etteivät he osaa varmasti sanoa ja päätös tullaan toimittamaan järjestäjille kirjallisena jälkikäteen. Neuvottelijat myös kertoivat, että määräys oli tullut ylempää eikä heillä ollut toimivaltaa neuvotella asiasta järjestäjän kanssa. Myöhemmin Helsingin poliisi kertoi, että päätös tehtiin kokoontumislain perusteella.²³

Huomionarvoista on, että poliisin tiedotteessa ja medialle antamissa lausunnoissa kerrottiin, että asiasta oli neuvoteltu mielenosoittajien kanssa ja päätetty yhteisymmärryksessä jättää liput pois mielenosoituksesta.²⁴ Mielenosoittajat kertoivat kuitenkin tarkkailijoille, että poliisi oli sanonut heille, että mikäli liput nousevat kulkueen aikana, tullaan koko kulkue keskeyttämään. Itsenäisyyspäivän operaation johtaja ylikomisario Porolan mukaan poliisi ottaa huomioon tapahtuman luonteen, symbolien merkityksen ja sen, että ne saattavat provosoida muita liikkeellä olevia ryhmiä. Poliiseja ja joukkojenhallintapoliiseja kuitenkin oli runsaasti paikalla jo valmiiksi pitämässä eri mielenosoituksia erillään toisistaan.

Aiempina vuosina kyseiset liput on sallittu Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksissa. Helsingin poliisi kertoi, että lippujen arvioitiin provosoivan samanaikaisesti kokoontuvan Suomi herää -kulkueen osallistujia. Poliisi kertoi myös aiemmin tapahtuneen Suomi herää -kulkueeseen kohdistuneen häirintäyrityksen nostaneen jännitteitä ja vaikuttaneen päätökseen.²⁵

²³ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

²⁴ Poliisin tiedote 6.12.2022: Itsenäisyyspäivä sujui Helsingissä poliisin näkökulmasta rauhallisesti

²⁵ Helsingin poliisin ja Amnesty Suomen osaston tapaaminen 7.2.2022.

Alueelliset epäjohtonmukaisuudet mielenosoitusten etukäteisjärjestelyissä

Poliisilaitosten erilaiset mielenosoituksia koskevat käytännöt vaarantavat kokoontumisvapauden yhdenvertaisen toteutumisen eri puolilla Suomea. Aktivisteilta saamiemme tietojen mukaan esimerkiksi Jyväskylässä vaaditaan säännönmukaisesti mielenosoituksen järjestäjiä asettamaan mielenosoitukseen sekä järjestyksenvalvojia että liikenteenohjaajia. Myös Turussa mielenosoituksen järjestäjiä oli aktivistien mukaan kehoitettu hankkimaan liikenteenohjaajia mielenosoitukseensa. Helsingissä taas poliisi huolehtii pääsääntöisesti aina itse niin liikenteen ohjauksesta kuin järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä mielenosoituksissa.

Aktivisteilta saamiemme yhteydenottojen perusteella vaikuttaa siltä, että joissakin kaupungeissa mielenosoituksen järjestäjät määrätään asettamaan järjestyksenvalvojia melko matalalla kynnyksellä. Kokoontumislain mukaan poliisin on mahdollista määrätä mielenosoituksen järjestäjiä asettamaan mielenosoitukseen järjestyksenvalvojia, mutta tämän ei tulisi olla käytäntö vaan määräysten tulisi oikeuskirjallisuudessa omaksutun kannan mukaan olla poikkeuksellisia ja niille tulisi olla erityisen painavat syyt.²⁶ Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi kaupungin keskustassa järjestettävää osallistujamäärältään huomattavaa mielenosoitusta. Huomionarvoista kuitenkin on, että isoimmat mielenosoitukset järjestetään pääsääntöisesti Helsingissä, jossa poliisi huolehtii liikenteenohjauksesta. Eri poliisilaitosten käytännöt järjestyksenvalvojien määräämisestä vaikuttavat siis epäjohtonmukaisilta ja vaarantavat täten eri kaupungeissa asuvien mielenosoitusten järjestäjien yhdenvertaisuutta.

Kokoontumislaki ei sisällä säädöksiä, joiden nojalla mielenosoituksen järjestäjä voitaisiin velvoittaa asettamaan liikenteenohjaajia. Kokoontumislain 4 §:n mukaan poliisilla on turvaamis- ja edistämisvelvollisuus mielenosoituksissa. Amnesty katsoo tämän velvollisuuden toteutuvan parhaiten siten, että poliisi vastaa liikenteenohjauksesta. Kysyimme joulukuussa myös Poliisihallituksen kantaa siihen, katsovatko he liikenteenohjaajien asettamisen mahdolliseksi ja milloisissa tilanteissa, mutta emme ole vielä saaneet vastausta asiaan.

Sekä liikenteenohjaajien että järjestyksenvalvojien hyväksymisestä peritään maksu. Tätä voidaan pitää ongelmallisena YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin nro. 37 valossa. Yleiskommentin kohdan 64 mukaan vaatimukset siitä, että järjestäjät vastaavat itse esimerkiksi turvallisuuteen liittyvistä kuluista, eivät ole yhteensopivia KP-sopimuksen artiklan 21 kanssa. Edelleen kohdan 65 mukaan on hyvä käytäntö, jos mielenosoituksen järjestäjät nimitävät itse järjestyksenvalvojia, mutta sen ei pitäisi olla lakisääteinen vaatimus.

Jyväskylän kaupunki ohjeisti mielenosoituksen järjestäjää hakemaan Metsämarssi-mielenosoitukselle tapahtumalupaa ja esitti vuokran perimistä. Lopulta vuokraa ei kuitenkaan peritty, koska kaupunki ilmoitti katsoneensa kyseessä olleen hyväntekeväisyystapahtuma. Kokoontumisvapaus on turvattu perustuslaissa (13 §), jonka mukaan jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin. Vaikuttaa siltä, että kaupunki on virheellisesti kohdellut mielenosoitusta yleisötapahtumana eikä yleisenä kokouksena. Kokoontumislaki kattaa sekä yleisötapahtumat että yleiset kokoukset (mukaan lukien mielenosoitukset), mutta niitä koskeva lainsäädäntö on ymmärrettävästi erilaista ja asettaa myös viranomaiselle erilaisia velvollisuuksia. On ensiarvoisen tärkeää, että viranomaiset tuntevat mielenosoitusoikeutta koskevan lainsäädännön ja tietävät, että viranomaisilla on kokoontumislain 4 §:n mukaan velvollisuus edistää kokoontumisvapauden käyttämistä luomalla edellytyksiä yleisten kokousten järjestämiselle.

²⁶ Pohjolainen Teuvo, Majuri Tuula: Kokoontumisvapaus, 2000, s.142.

Metsämarssin (24.9.) järjestäjille lähettämämme kyselyn mukaan Tampereella poliisi oli vaatinut mielenosoituksen järjestäjiä muuttamaan mielenosoituskulkueen reittiä siten, että se vastasi kaupungin katuinsinöörin tekemiä muutoksia. Käytäntö on erikoinen, koska mielenosoituksista saa aiheutua häiriötä ja vain poliisilla on kokoontumislain 10 §:n mukainen toimivalta määrätä kulkueen reittiä muutettavaksi liikenteen sujuvuuden sitä vaatiessa. Myös tällöin tulee ottaa huomioon, ettei reitin muutoksella vaaranneta kulkueen tarkoitusta.

Maiden välinen tiedonvaihto mielenosoittajista

Elokuussa Ruotsissa järjestettiin Take Concrete Action -mielenosoitus, johon osallistui myös joukko suomalaisia mielenosoittajia. Kuusi Suomesta saapunutta mielenosoittajaa otettiin rajalla kiinni, koska Ruotsin poliisi epäili heidän tulleen maahan tehdäkseen rikoksen. Tukholman poliisin asiakirjojen mukaan kiinniotot tehtiin Suomen poliisilta saatujen tietojen perusteella. Kiinniotettuja pidettiin säilössä usean päivän ajan, minkä jälkeen heidät käännytettiin ja heille annettiin maahantulokiellot. Osa kiinniotetuista valitti päätöksistä, minkä seurauksena maahanmuuttovirasto kumosi ne lopulta perusteettomina.

Amnestyn Suomen ja Ruotsin osastot kyseenalaistivat rauhanomaiseen mielenosoitukseen matkalla olleisiin aktivisteihin kohdistetut perusteettomat toimet ja julkaisivat yhteisen avoimen kirjeen Tukholman poliisille.²⁷ Take Concrete Action -mielenosoituksessa ei tehty yhtään kiinniottoa. On epäselvää, millä keinoin ja mistä syistä mielenosoittajista kerätään tietoa sekä miten ja millä perustein tiedonvaihtoa muiden maiden kanssa tehdään.

²⁷ Amnesty 31.8.2022: Amnestyn Suomen ja Ruotsin osastojen avoin kirje Tukholman poliisille: Miten perustellette ilmastoaktivistien vapaudenriiston ja käännytyksen?

Hyväksi havaittuja käytäntöjä

Helsingin poliisi vastaa vakiintuneesti liikenteenohjauksesta ja järjestyksen valvonnasta Helsingissä järjestettävien mielenosoitusten yhteydessä. Amnesty katsoo, että kyseinen käytäntö on linjassa kokoontumislain turvaamis- ja edistämismääräyksen kanssa. Kokoontumislain velvoitteiden turvaamiseksi ja alueellisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi myös muiden poliisilaitosten tulisi omaksua tämä käytäntö.

Elokapinan mielenosoituksessa Tampereella 19.9. poliisi antoi mielenosoituksen jatkua kaupungin keskusvirastotalon edessä ajoväylällä kaupunginvaltuuston kokoontumisen päättymiseen asti, eli yhteensä noin kolmen tunnin ajan. Poliisi ohjasi liikennettä koko mielenosoituksen ajan. Mielenosoitus aiheutti arviomme mukaan varsin vähäistä haittaa liikenteelle. Arvioimme poliisin toimineen kokoontumislain mukaisesti antaessaan mielenosoituksen jatkua mielenosoittajien ilmoittamassa paikassa.

Helsingissä tarkkailluissa isommissa mielenosoituksissa on aina ollut paikalla poliisin neuvottelijoita, jotka ovat arviomme mukaan toimineet asiallisesti. Neuvottelijoilla on vaikuttanut oleen hyvä keskusteluyhteys mielenosoitusten järjestäjien kanssa. Aktivisteilta saamiemme tietojen mukaan järjestäjien kanssa on joskus käyty myös ennakkollisia keskusteluja mielenosoituksen järjestelyistä. Neuvottelijoiden käyttäminen on hyvä käytäntö, jota tulee vahvistaa varmistamalla, että neuvottelijoilla on tosiasiallista liikkumavaraa eikä neuvotteluelvoitetta tehdä tyhjäksi ylempää ennalta annetuilla linjauksilla.

Amnestyn Suomen osaston näkökulmasta yhteistyö Helsingin poliisin kanssa on sujunut hyvin. Olemme keskustelleet Helsingin poliisin kanssa mielenosoitustarkkaluistamme ja käyneet yhdessä läpi mielenosoitusoikeutta koskevia asioita. Olemme myös saaneet nopeasti vastauksia esittämiimme tarkentaviin kysymyksiin. Poliisi on suhtautunut mielenosoitustarkkailijoihin asiallisesti ja vuonna 2021 eräässä itsenäisyyspäivän mielenosoituksessa puuttunut tarkkailijoihin kohdistuneeseen suulliseen häirintään asianmukaisesti.

Kahdessa tarkkailemassamme Elokapinan mielenosoituksessa mielenosoittajat ovat olleet joko lukittautuneina tai liimautuneina. Elokapinan aktivistit ovat aikaisemmin tuoneet sosiaalisessa mediassa esille, että esimerkiksi Porvoon Kilpilahden lukittautumisen purkamisen yhteydessä poliisin puheet ovat olleet uhkaavia. 11.10. UPM:n pääkonttorilla järjestetyssä mielenosoituksessa kaksi mielenosoittajaa oli liimautunut turvatarkastusporttiin. Poliisista tuli paikalle erikseen partio, jolla oli liimautujien irrottamiseen soveltuvat kemikaalit ja suojava-rusteet. 14.10. Pitkälläsillalla järjestetyssä mielenosoituksessa noin 10 mielenosoittajaa oli lukkiutunut toisiinsa vaijerin avulla. Näissä tarkkailemissamme mielenosoituksissa Helsingin poliisi hoiti mielenosoittajien irrottamisen tarkkailijoiden arvion mukaan huolellisesti ja asianmukaista varovaisuutta käyttäen.

Yhteenveto ja suositukset

Mielenosoitustarkkailuissa tekemiemme havaintojen ja aktivisteilta saamiemme yhteydenottojen perusteella poliisin käytännöt mielenosoituksiin liittyen vaihtelevat merkittävästi eri paikkakunnilla. Tämä asettaa mielenosoitusten järjestäjät keskenään eriarvoiseen asemaan asuinpaikkakunnan mukaan. Alueellisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää, että viranomaisia koulutettaisiin mielenosoitusoikeudesta sekä laadittaisiin selkeät ohjeistukset mielenosoitusten turvaamiseen liittyvistä käytännöistä ja esimerkiksi siitä, millaisissa tilanteissa poliisi voi vaatia järjestyksenvalvojen asettamista mielenosoituksissa.

Tarkkailemissamme mielenosoituksissa Helsingin poliisi on suorittanut suurimman osan kiinniottoista asiallisesti. Kahdessa eri mielenosoituksessa poliisi on kuitenkin ensimmäisten kiinniottojen yhteydessä raahannut mielenosoittajia maata pitkin. On selvää, että Helsingin poliisissa on ammattitaitoa suorittaa kiinniotot maltillisesti ja asiallisesti. Poliisiin tulee varmistaa, että kiinniotot tehdään tavalla, joka ei tarpeettomasti luo vastakkainasettelua poliisin ja mielenosoittajien välille. Amnesty suosittelee, että Helsingin poliisissa käydään läpi asianmukaiset kiinniototavat tai tarvittaessa järjestetään niistä koulutus, jotta vastaavanlaisia tilanteita ei jatkossa enää tapahtuisi.

Poliisiin tulisi huomioida entistä paremmin kokoontumislain sille asettama turvaamis- ja edistämisvelvollisuus mielenosoituksissa. Myös vastamielenosoitukset tulee turvata, mutta mielenosoittajien häirintään ja heidän turvallisuuttaan uhkaavaan toimintaan tulee puuttua.

Viranomaisten tulisi ottaa paremmin huomioon kansalaistottelemattomuuden erityispiirteet mukaan lukien sen tarkoitus ja huolehtia, ettei oikeutta rauhanomaiseen mielenosoittamiseen rajoiteta tarpeettomasti esimerkiksi asettamalla mielenosoituksista liikenteelle aiheutuvan häiriön rajaa tarpeettoman matalalle.

Poliisiin asettaessa rajoituksia mielenosoituksille tulee poliisin pystyä kertomaan mihin lainkohtaan päätös perustuu heti päätöstä annettaessa. Ennen mielenosoitusta tehdyistä päätöksistä tulee ilmoittaa mielenosoituksen järjestäjille hyvissä ajoin. Kokoontumisvapauden ydin-aluetta koskevat päätökset, kuten mielenosoituksen osoittaminen siirrettäväksi toiseen paikkaan, tulee antaa mielenosoittajille kirjallisesti, jotta niihin on mahdollista hakea muutosta hallinto-oikeudesta.